

העסקת מורים זרים כשיטת תגבור הוראת השפה האנגלית במערכות חינוך

מבוא ותמצית

מסמך זה הוכן לבקשת חה"כ נעמה לזימי, ועניינו העסקת מורים זרים ככלי לתגבור הוראת השפה האנגלית במערכות חינוך. במסמך מוצג מידע תמציתי על אודות העסקת מורים זרים לאנגלית, רובם המוחלט זכאי חוק השבות (במסגרת "התוכנית הלאומית למצוינות באנגלית" – תלמ"א) ולאחריו מוצג בקצרה מבט בין-לאומי משווה על אודות העסקת מורים זרים לאנגלית בחמש מדינות נבחרות (דרום קוריאה, יפן, אוסטרליה, ספרד וצרפת). כרקע לדברים אלו מוצגים תחילה מידע ונתונים על הוראת השפה האנגלית ועל המחסור במורים לאנגלית בישראל.

מהמסמך עולים בין היתר הדברים הבאים:

ביולי האחרון פרסם משרד מבקר המדינה דוח ביקורת מקיף בנושא: [לימוד אנגלית במערכת החינוך](#). משרד המבקר בחן את מדיניותו ואת פעולותיו של משרד החינוך ושל מחוזותיו בשנים 2017–2023 להגברת שליטת התלמידים בשפה האנגלית בשלבי החינוך השונים ובכלל זה את דרכי ההתמודדות עם בעיית המחסור במורים לאנגלית.

על אף חשיבותה הרבה של השפה האנגלית, על פי ממצאים, רמת השליטה של תלמידי מערכת החינוך בשפה האנגלית אינה גבוהה. עוד נמצא כי יש פערים ניכרים בין תלמידים מקבוצות אוכלוסייה שונות, וכי רמת האנגלית של תלמידים ממעמד חברתי-כלכלי גבוה, גבוהה במידה ניכרת מרמת האנגלית של תלמידים ממעמד חברתי-כלכלי נמוך.

- **המחסור במורים לאנגלית הוא אתגר המלווה את מערכת החינוך זה שנים רבות**; הוא מתבטא הן במשרות בלתי מאוישות של מורים לאנגלית בבתי הספר בכל רחבי הארץ ("מחסור כמותי") והן במורים לאנגלית שאינם בעלי ההכשרה הדרושה להוראת המקצוע ("מחסור איכותי").

- בבדיקה שערך משרד המבקר נמצא כי נכון ליוני 2023 לכרבע מהמורים (26%) לאנגלית בכלל מערכת החינוך לא הייתה ההכשרה הדרושה להוראת השפה.

- לנוכח מצב לימודי האנגלית במערכת החינוך השיק משרד החינוך בשנת 2017 **תוכנית לאומית לקידום הוראת האנגלית במערכת החינוך**. בדוח מבקר המדינה צוין כי על אף הישגיה של התוכנית הלאומית לאנגלית – גם אם הם חלקיים – היא צומצמה מאוד ב-2020 בלא שהתקבלה החלטה פורמלית בעניין זה, ומבלי שמשרד החינוך הפיק ממנה לקחים והעריך את השפעת מכלול הפעולות שננקטו בה על השגת יעדיה.

- לנוכח הממצאים העולים מן הדוח, מבקר המדינה המליץ למשרד החינוך להמשיך ולשפר את מסגרת ההכשרה המקצועית של המורים לאנגלית שאינם בעלי ההכשרה הנדרשת, ולתמרץ אותם להשלימה; על פי ההמלצה, יש לתת תשומת לב מיוחדת למורים בחינוך היסודי, למורים בחינוך החרדי ולמורים ביישובים המשתייכים לאשכולות חברתיים-כלכליים נמוכים.

- משנת 2014 פועלת בישראל התוכנית הלאומית למצוינות באנגלית (תלמ"א), שבה מועסקים מורים זרים לשפה האנגלית, רובם המוחלט יהודים, בעיקר במתכונת של בית ספר קיץ (Summer School) באזורי הפריפריה החברתית והגיאוגרפית בישראל.

- בית ספר קיץ של תלמ"א פועל בכמה רשויות מקומיות בארץ, ומורי התוכנית (כ-40 מורים בסך הכול) מלמדים כ-3,500 תלמידים ממערכת החינוך בכיתות א' עד יב'. מאחר שאין היתר להעסיק תושבי חוץ כמורים זרים בישראל, כיום 95% מהמורים בתוכנית הם יהודים זכאי חוק השבות.

- במחקר הערכה לתוכנית שהרשות למדידה והערכה במשרד החינוך ערכה בשנת 2017 (ראמ"ה), עלה כי באופן כללי המורים הישראלים וגם הזרים שהשתתפו בתוכנית דיווחו על שביעות רצון גבוהה ממנה, ואף דיווחו על כוונתם להשתתף בה גם בעתיד. עוד עלה מהמחקר כי באופן כללי, מרבית התלמידים שהשתתפו בתוכנית היו שבעי רצון ממנה.

- הפרקטיקה של העסקת מורים זרים דוברי אנגלית כשפת אם לשם תגבור הוראת השפה האנגלית במערכות חינוך **מוכרת בכמה מדינות מפותחות שבהן נלמדת אנגלית כשפה זרה**, למשל במדינות אסיאתיות כמו דרום קוריאה ויפן, אך גם במדינות מערב אירופה כמו אוסטריה, ספרד או צרפת.

- מהסקירה עולה כי תוכניות אלו מוגבלות בזמן ההעסקה של המורים המשתתפים בתוכנית (החוזים נמשכים בדרך כלל בין שנה לחמש שנים), בהיקף השעות שהם מלמדים, בתנאי ההעסקה ומעמדם המשפטי במדינה המארחת ועוד. עוד עולה כי ברוב המדינות שנבחנו (כמו אוסטריה, יפן, ספרד וצרפת), **המשתתפים בתוכנית משמשים כעוזרי הוראה לצד מורה מקומי**. לעומת זאת, בדרום קוריאה המשתתפים בתוכנית משמשים כמורים.

1. רקע: מצב לימודי האנגלית במערכת החינוך

ביולי האחרון פרסם משרד מבקר המדינה דוח ביקורת מקיף בנושא: [לימוד אנגלית במערכת החינוך](#)¹. במסגרת פעולת הביקורת שנערכה בחודשים פברואר עד ספטמבר 2023 בדק משרד המבקר את מדיניותו ואת פעולותיו של משרד החינוך ושל מחוזותיו בשנים 2017–2023 להגברת שליטת התלמידים בשפה האנגלית בשלבי החינוך השונים, ובכלל זה דרכי ההתמודדות עם בעיית המחסור במורים לאנגלית. אלא אם כן צוין אחרת, פרק זה מבוסס על ממצאי דוח זה, המספק את תמונת המצב העדכנית בנושא לימודי האנגלית במערכת החינוך.

השפה האנגלית
נחשבת ללינגואה
פרנקה הנפוצה
בעולם. מקצוע
האנגלית נלמד בבתי
הספר בכל שלבי
החינוך ובכל
המגזרים, והוא
מקצוע חובה מכיתה
ג' עד סיום כיתה י"ב

השפה האנגלית נחשבת ללינגואה פרנקה הנפוצה ביותר בעולם, והיא מקשרת בין דוברי שפות שונות. ידיעתה היא תנאי הכרחי לתפקוד בסיסי במישורים רבים וכלי חשוב להשתלבות בחיים המודרניים בישראל ומחוצה לה. מקצוע האנגלית נלמד בבתי הספר בכל שלבי החינוך ובכל המגזרים, והוא מקצוע חובה מכיתה ג' עד סיום כיתה י"ב. בחוזר מנכ"ל משרד החינוך מפברואר 2022 בנושא: הוראת השפה האנגלית בבתי הספר מובא פירוט מטרות הוראת האנגלית, היקף הלימודים בכל שכבת גיל, תוכנית הלימודים ודרכי הערכת הישגים בלימודים. בחוזר נקבעו גם ההכשרה המקצועית הנדרשת מהמורים לשם הוראת האנגלית והפיתוח המקצועי שמחויבים בו המורים העוסקים בתחום.

על אף חשיבותה הרבה של השפה האנגלית, על פי ממצאים, רמת השליטה של תלמידי מערכת החינוך בשפה האנגלית אינה גבוהה. בניתוח שערך המבקר בשנת 2022 באשר לתוצאות הנבחנים בפרק האנגלית בבחינה הפסיכומטרית, נמצא כי רמת האנגלית של בוגרי הרמות המוגברות של ארבע יחידות ושל חמש יחידות לימוד בבחינות הבגרות באנגלית נמוכה יחסית לרמת האנגלית הנדרשת ללימודים אקדמיים, וכי מרביתם אינם מגיעים לרמת הפטור מלימודי השלמה באנגלית במסגרת לימודיהם באקדמיה (חלק ניכר מהם נדרשים להשתתף בשלושה או ארבעה קורסי השלמה).

נוסף לכך, על פי מחקר שערכה הרשות למדידה והערכה במשרד החינוך (להלן: ראמ"ה) באפריל 2019, אף שמעמד השפה האנגלית כשפה העיקרית בעולם מתקבע והולך, רמת האנגלית של בוגרי בתי הספר התיכוניים אינה תואמת את הצרכים של המאה ה-21. עוד צוין בדוח המחקר כי על פי תוצאות בחינות הבגרות, בקרב הנבחנים באנגלית בהיקף של שלוש יחידות ושל ארבע יחידות לימוד יש גם מצטיינים בפוטנציה שהיו יכולים לגשת לבחינה ברמת לימוד גבוהה יותר.²

מנתוני הישגי תלמידי מערכת החינוך בבחינות הבגרות באנגלית עולה כי יש פערים ניכרים בין תלמידים מקבוצות אוכלוסייה שונות, וכי רמת האנגלית של תלמידים שמעמדם החברתי-כלכלי

¹ מבקר המדינה, דוח ביקורת שנתי לשנת 2024, [לימודי אנגלית במערכת החינוך](#), 23 ביולי 2024.

² משרד החינוך, ראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, [התוכנית הלאומית לקידום האנגלית](#), אפריל 2019, עמ' 4.

לנוכח מצב לימודי
האנגלית במערכת
החינוך, בשנת 2017
השיק משרד החינוך
תוכנית לאומית
לקידום הוראת
האנגלית במערכת
החינוך

גבוה, גבוהה במידה ניכרת מרמת האנגלית של תלמידים שמעמדם חברתי-כלכלי חלש. לדוגמה, שיעור הנבחנים ברמת חמש יחידות לימוד בקרב תלמידים מאשכולות למ"ס 7-10 עמד על 66% בשנת 2022, ואילו בקרב תלמידים מאשכולות 1-3 – על 26%. עוד עולה כי רמת האנגלית של תלמידי החינוך העברי גבוהה במידה רבה מרמתה בקרב תלמידי החינוך הערבי, ובחינוך העברי לבדו ניכרים הישגיהם הנמוכים של תלמידי החינוך החרדי.

1.1 תוכנית לאומית לקידום הוראת האנגלית

לנוכח מצב לימודי האנגלית במערכת החינוך השיק משרד החינוך בשנת 2017 **תוכנית לאומית לקידום הוראת האנגלית במערכת החינוך** לשם השבחת הוראת האנגלית והעלאת רמת האנגלית של התלמידים וכושר השימוש שלהם בה ולשם צמצום פערי הלימוד בין התלמידים. משרד החינוך קבע שלושה יעדים עיקריים לתוכנית: הגדלת מספר התלמידים הלומדים במסלול מוגבר לבגרות; קידום השפה הדבורה; חיזוק איכות ההוראה. היעד השלישי נועד לספק בין השאר פתרון למחסור המתמשך במורים לאנגלית במערכת החינוך כפי שעלה קודם גיבוש התוכנית (ראו להלן הרחבה בנושא המחסור במורים לאנגלית).

במחקר הערכה לתוכנית שערכה ראמ"ה באפריל 2019, שעסק בתפיסותיהם של מנהלים ושל מורים לאנגלית בבתי ספר יסודיים בנוגע ליישום התוכנית ולהשפעותיה בשנת הלימודים תשע"ח (השנה השנייה להפעלתה), צוין כך: "בבתי הספר היסודיים נראים ניצנים ראשוניים של שיפור במצב לימודי האנגלית והתעוררות בקרב צוותי ההוראה בניסיון לקדם את המקצוע". עם זאת, צוין כך: "השיפור מינורי, ועדיין קיימים קשיים וחסכים ניכרים במקצוע האנגלית בכל הנוגע להטרוגניות בכיתות, למשאבי ההוראה, למוטיבציה של התלמידים ולמטרות הלמידה".³

בדוח המבקר צוין כי על אף הישגיה של התוכנית הלאומית לאנגלית – גם אם היו חלקיים – היא צומצמה מאוד בשנת 2020 בלא שהתקבלה החלטה רשמית בנוגע לכך, ומבלי שמשרד החינוך הפיק ממנה לקחים והעריך את השפעת מכלול הפעולות בה על השגת יעדיה. בהתאם לכך, המליץ המבקר למשרד החינוך לגבש תוכנית המשך לתוכנית הלאומית, שתתבסס על הפקת לקחים מקיפה מהתוכנית הלאומית וייקבעו בה יעדים שנתיים ורב-שנתיים. על פי ההמלצה, יוקצו המשאבים הנדרשים ליישום התוכנית, וייערך מעקב אחר ביצועה.

2. מחסור במורים מקצועיים להוראת האנגלית בישראל

המחסור במורים לאנגלית הוא אתגר המלווה את מערכת החינוך זה שנים רבות, והוא בולט בעיקר בעשור האחרון.⁴ כאמור, היעד העיקרי השלישי שנקבע לתוכנית הלאומית לאנגלית הוא חיזוק איכות ההוראה, בין השאר באמצעות פתרון לבעיית המחסור המתמשך במורים לאנגלית במערכת החינוך. מחסור זה מתבטא הן במשרות בלתי מאוישות של מורים לאנגלית בבתי הספר

³ שם, עמ' 6.

⁴ לצד מחסור במורים במקצועות ליבה נוספים ובהם מתמטיקה, מדעים ועברית, בייחוד באזור מרכז הארץ.

המחסור במורים לאנגלית הוא אתגר המלווה את מערכת החינוך זה שנים רבות, והוא מתבטא הן במחסור כמותי (משרות בלתי מאוישות) והן במחסור איכותי (מורים שאינם בעלי ההכשרה הנדרשת)

בכל רחבי הארץ (מחסור כמותי) והן בהעסקת מורים לאנגלית שאינם בעלי ההכשרה הדרושה להוראת המקצוע (מחסור איכותי).

המחסור המתמשך וגדל במורים לאנגלית נובע מכך שמספר בוגרי המוסדות האקדמיים להכשרת מורים לאנגלית נמוך ממספרם הדרוש למילוי צורכי מערכת החינוך. על פי המבקר, מספר בוגרי הוראת אנגלית שהמוסדות להכשרת עובדי הוראה הצליחו לספק למערכת החינוך בשנים תש"פ-תשפ"ב היה נמוך בשליש מהדרוש לצרכיה (759 בוגרים בממוצע לשנה לעומת המספר הדרוש – 1,177 בוגרים בממוצע לשנה). על פי מיפוי שערך משרד החינוך במאי 2022, היו חסרים במערכת החינוך 711 מורים לאנגלית. יותר ממחצית מהמחסור היה במחוזות תל אביב והמרכז (52%).⁵

על פי המבקר, יש כמה סיבות רבות למיעוט בבוגרי מוסדות אקדמיים להכשרת מורים, ובפרט למיעוט בבוגרים המוכשרים להוראת אנגלית, ובהן אלה: שכר המורים והתגמול הניתן להם בתמורה לעבודתם, הדימוי הציבורי הנמוך של המקצוע, העומס והשחיקה בעבודת המורה ובפרט בתפקידי חינוך כיתה וניהול, דרישות מרובות ותנאי עבודה והעסקה ירודים, מבנה משרה שאינו הולם את הצרכים ואת היקף העבודה בפועל, מעורבות מוגזמת מצד הורי התלמידים ומספר התלמידים בכיתות ומורכבות אוכלוסיית התלמידים.

בבדיקה שערך משרד המבקר נמצא כי נכון ליוני 2023 לכרבע מהמורים לאנגלית (26%) בכלל מערכת החינוך לא הייתה ההכשרה הדרושה להוראת השפה

כדי להתגבר על המחסור במורים לאנגלית מאלתרים מנהלי בתי הספר פתרונות זמניים, למשל לאפשר למורים שאנגלית אינו תחום הכשרתם ללמד את המקצוע, להעסיק מורים שאינם בעלי כישורי הוראה או שאין זה מקצועם, להעסיק מורים מחליפים או זמניים לאורך זמן, להגדיל את מספר התלמידים בכיתה הלומדת אנגלית ולצמצם את שעות לימוד האנגלית בשנים מסוימות. על פי המבקר, פתרונות אלו אינם איכותיים, ויש להם השפעות שליליות ניכרות על לימודי האנגלית במערכת החינוך.

בבדיקה שערך משרד המבקר נמצא כי נכון ליוני 2023 לכרבע מהמורים לאנגלית (26%) בכלל מערכת החינוך לא הייתה ההכשרה הדרושה להוראת האנגלית במערכת החינוך,⁶ ושיעורם בחינוך העברי גבוה כמעט פי שלושה משיעורם בחינוך הערבי (31% ו-11%, בהתאמה).⁷ עוד

⁵ במיפוי שפרסם משרד החינוך ביולי 2022 ננקב אף מספר גבוה יותר של משרות מורים לאנגלית שאינן מאוישות – 871 משרות – שיעורן במחוזות תל אביב והמרכז היה לשיעור שצוין בדוח המבקר – 52%. ראו: אתי וייסבלאי, [מחסור במורים – דוח ביניים](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 15 באוגוסט 2022.

⁶ על פי משרד החינוך, על המורים להיות בוגרי תואר ראשון לפחות ובעלי תעודת הוראה באנגלית. המחסור האיכותי במורים לאנגלית מתבטא בשיעור המורים במערכת החינוך המלמדים אנגלית ואינם עומדים בתנאי ההכשרה הדרושה להוראת השפה האנגלית, שקבע משרד החינוך.

⁷ אשר לחינוך העברי, השיעור הגבוה ביותר של מורים ללא הכשרה מתאימה נמצא בחינוך החרדי (39%) ובחינוך הממלכתי-דתי (38%), בחינוך הממלכתי עמד נתון זה על 27%. בלט בעיקר שיעור המורים לאנגלית שאינם בעלי הכשרה מתאימה בחינוך החרדי היסודי – 62%.

נמצא כי בחינוך היסודי שיעור המורים שאינם בעלי ההכשרה הדרושה גבוה מעט משיעורם בחינוך העל-יסודי (27%-24%, בהתאמה).

ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם נתונים שוטפים שמפרסמת הלמ"ס בנושא שיעורי ההתאמה למקצוע בקרב עובדי הוראה במקצועות שונים: מנתוני שנת תשפ"ג (2022/23) עולה כי לכ-30% מהמורים לאנגלית בחינוך היסודי לא הייתה ההכשרה הדרושה להוראת האנגלית במערכת החינוך; כמו כן, לכ-24% מהמורים בחטיבות הביניים ולכ-28% ממורי החטיבות העליונות לא הייתה הכשרה זו.⁸

מבקר המדינה המליץ למשרד החינוך להמשיך ולשפר את איכות ההכשרה המקצועית של המורים לאנגלית שאינם בעלי ההכשרה הנדרשת, ולתמרץ אותם להשלמה. על פי ההמלצה, יש לתת תשומת לב מיוחדת למורים בחינוך היסודי, למורים בחינוך החרדי ולמורים ביישובים המשתייכים לאשכולות חברתיים-כלכליים נמוכים.

עוד המליץ המבקר למשרד החינוך להשתמש במודל החיזוי שהוא פיתח כדי להפיק אומדנים עתידיים לביקוש והיצע של מורים לאנגלית, וכדי להבטיח שתהיה ברשותו תמונת מצב מהימנה כבסיס מושכל לתכנון ארוך טווח של כוח ההוראה ולגיבוש תוכניות להתמודדות עם המחסור במורים לאנגלית. נוסף על כך, המליץ המבקר כי משרד החינוך יקבע יעד אסטרטגי לחיזוק מעמד המורה בישראל ויפעל להשגתו בכל ההיבטים הנוגעים למעמד המורה.

3. העסקת מורים זרים ככלי לתגבור הוראת האנגלית במערכות חינוך

הפרקטיקה של העסקת מורים זרים דוברי אנגלית כשפת אם לשם תגבור הוראת השפה האנגלית במערכות חינוך מוכרת בכמה מדינות מפותחות שבהן נלמדת אנגלית כשפה זרה, כמו למשל במדינות אסיאתיות כמו דרום-קוריאה ויפן, אך גם במדינות מערב אירופה כמו אוסטריה, ספרד או צרפת (ראו הרחבה בפרק הבא).

בהקשר זה ראוי לציין כי במחקר שבחן את עמדות הסטודנטים כלפי מורים זרים לאנגלית באוניברסיטאות בוויטנאם וביפן, עלה כי כשדוברי שפת אם (Native speakers) מלמדים את השפה, יש בכך כמה יתרונות, החל באוצר מילים שוטף, שלרוב הוא רחב ומגוון יותר, דרך הגייה ומבטא מדויקים יותר וכלה בהיכרות מעמיקה יותר עם התרבות הלשונית. עם זאת, במחקר זהו גם כמה חסרונות בולטים, כגון קושי בהסברת דקדוק מורכב, פער בתרבות ובתקשורת בכיתה וחוסר יכולת לתקשר בשפת האם של התלמידים. נוסף לכך, לעיתים עלולות בעיות בקרב התלמידים בהבנת הדיבור של מורים דוברי שפת אם, וחוסר הניסיון שלהם בהוראת שפה שנייה

⁸ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל 2023, לוח 4.48: שיעורי ההתאמה למקצוע בקרב עובדי הוראה בעברית, [במתמטיקה ובאנגלית, לפי דרג חינוך ותכונות נבחרות](#), פורסם: 22 בפברואר 2024.

עלול להגביל את יכולתם להבין את קשיי התלמידים.⁹ ממצאים דומים עלו גם ממחקר שנערך בספרד: הסטודנטים שהשתתפו במחקר דיווחו כי לתפיסתם, איכות ההגייה, הדיבור וההאזנה בקרב מורים לאנגלית דוברי שפת אם גבוהה מאיכותם בקרב המורים שאינם דוברים את השפה כשפת אם – אך בהיבטים השיטתיים יותר של הוראת השפה ודקדוק – הם חזקים פחות.¹⁰

משנת 2014 פועלת בישראל התוכנית הלאומית למצוינות באנגלית (תלמ"א), שבה מועסקים מורים זרים לשפה האנגלית – רובם המוחלט יהודים זכאי חוק השבות – בעיקר במתכונת של בית ספר קיץ (Summer School) באזורי הפריפריה החברתית והגיאוגרפית בישראל. ראו הרחבה להלן.

אתגרים וסוגיות בהעסקת מורים זרים במערכת החינוך בישראל

במסגרת הכנת המסמך פנינו למשרד החינוך וביקשנו מידע בנושא העסקת מורים זרים לאנגלית במערכת החינוך – בין שהם דוברי שפת אם ובין שלא; בין היתר ביקשנו כי המשרד יפרט את ההיבטים המרכזיים שלעמדתו יש להביא בחשבון בבחינת נושא העסקת מורים זרים במערכת החינוך. בשלב זה טרם התקבלה תשובת המשרד על בקשת המידע. אפשר לשער כי בהקשר זה יש לבחון בין היתר את הסוגיות האלה: אסדרת תנאי ההעסקה והשפעתם על יחסי העבודה במערכת ועל זכויות עובדים המעוגנות באסדרה ובהסכמים קיבוציים מול ארגוני המורים; כיסוי הוצאות המורים הזרים והאחריות לביטוחם; אסדרת אשרות עבודה (ויזות).

3.1 התוכנית הלאומית למצוינות באנגלית (תלמ"א)

התוכנית הלאומית למצוינות באנגלית (להלן: תלמ"א), היא חברה לתועלת הציבור (חל"צ), שהוקמה ב-2014 בתמיכתן של קרנות פילנתרופיות. מטרת ההקמה הייתה לסייע לתלמידים מאוכלוסיות מגוונות לשפר את המיומנויות שלהם בשפה האנגלית, והיא התבססה על התפיסה שרכישה השפה האנגלית באופן יישומי, המאפשרת מיומנויות דיבור, כתיבה ועבודה בפלטפורמות דיגיטליות, תורמת לשגשוגו של הפרט ולצמיחתה של החברה הישראלית.

התוכנית מבוססת על "בית ספר קיץ" (Summer School) באנגלית, הפועל במשך כשלושה שבועות בחודש יולי בבתי הספר היסודיים השייכים לחינוך הממלכתי-עברי, הממלכתי-דתי והממלכתי-ערבי.¹¹

במשך השנים נוספו לתלמ"א **תוכניות נוספות**, לרבות הפעלתם של מורים לאנגלית במשך כל שנת הלימודים באזורי הפריפריה בישראל ומיזמים חברתיים ותוכניות מובנות עבור המגזר

⁹ Walkinshaw Ian and Duongthi Hoang Oanh, [Native and non-native English language teachers: Student perceptions in Vietnam and Japan](#), *Sage Open* 4.2 (2014): 2158244014534451.

¹⁰ Lasagabaster, David, and Juan Manuel Sierra, [What do students think about the pros and cons of having a native speaker teacher?](#), *Non-native language teachers: Perceptions, challenges and contributions to the profession*, Boston, MA: Springer US, 2005. 217–241.

¹¹ [The Israel Program for Excellence in English](#), Accessed: July 3rd 2024.

החרדי והמגזר הבודאי לעידוד השתלבות בתעסוקה (בשיתוף עם משרד החדשנות, המדע והטכנולוגיה ועם משרד העבודה).¹² **המורים בתוכנית**, ששפתם הראשונה היא אנגלית (Native speakers), מגיעים ממדינות מערביות דוברות אנגלית (בעיקר ארצות הברית, אנגליה, קנדה או אוסטרליה). הם בוגרי תואר ראשון ו/או בעלי תעודת הוראה באנגלית (TEFL), והם בעלי ניסיון של שנה לפחות בהוראה. **מאחר שאין היתר להעסיק תושבי חוץ כמורים זרים בישראל, כיום כ-95% מהמורים בתוכנית הם יהודים זכאי חוק השבות** (כך צוין במקור). לדברי ראשי התוכנית, רבים מהם מחליטים לעלות לישראל בתום תקופת ההעסקה.¹³

כיום פועלות התוכניות של תלמ"א בכמה רשויות מקומיות בישראל: החל בצפון (כמו למשל בקריית אתא), דרך ירושלים וכפר הנוער בן שמן וכלה בדרום (למשל בכסיפה, בבאר שבע ובאילת).¹⁴ **בית ספר קיץ** של תלמ"א פועל ברשויות המקומיות ירושלים, אילת ואשקלון, במועצות האזוריות שדות נגב ושער הנגב ובכפר הנוער בן שמן. מורי התוכנית (כ-40 מורים בסך הכול) מלמדים כ-3,500 תלמידים ממערכת החינוך בכיתות א' עד יב'.¹⁵

במחקר הערכה לתוכנית, שערכה בשנת 2017 הרשות למדידה והערכה במשרד החינוך (ראמ"ה), עלה כי **באופן כללי הן המורים הישראלים והן המורים הזרים בתוכנית דיווחו על שביעות רצון גבוהה ממנה ועל כוונתם להשתתף בה גם בעתיד**.¹⁶ עוד עלה מהמחקר כי באופן כללי מרבית התלמידים שהשתתפו בתוכנית היו שבעי רצון ממנה; בדוח מצוין כי המשתתפים שהביעו סיפוק מהתוכנית ציינו בעיקר את היבטי החוויה שבה, ולא את תהליך הלמידה.¹⁷ נוסף לכך, במחקר עלה כי לתפיסת מרבית המורות הישראליות שהשתתפו בתוכנית, ניכר שיפור בידע בשפה האנגלית, בשימוש בשפה האנגלית בדיבור חופשי ובתחושות המסוגלות והביטחון בשימושה בקרב התלמידים שהשתתפו בתוכנית. עם זאת, כך צוין בדוח: "אין לדעת אם שיפור זה הוא זמני או מתמשך". עוד מצוין בדוח: "השיפור בשימוש בשפה בקרב התלמידים ניכר גם בתצפיות שנערכו בכיתות – שיפור המתבטא בעיקר בדיבור ופחות בכתיבה ובקריאה".¹⁸

בדוח לעיל צוין כי בשלב השלישי למחקר על תוכנית תלמ"א תיערך השוואה של ציוני בחינת המיצ"ב לכיתות ה' בין תלמידים שהשתתפו בתוכנית לתלמידים שלא השתתפו בה, זאת על

¹² שם.

¹³ תלמ"א – תוכנית לאומית למצוינות באנגלית, נייר עמדה בנושא: העסקת מורים זרים ככלי לתגבור הוראת האנגלית במערכת החינוך, 13 ביוני 2024; שי צ'רפנוב, מנהל רשויות מקומיות וסמנכ"ל פיתוח, תלמ"א, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 15 ביולי 2024.

¹⁴ תלמ"א – תוכנית לאומית למצוינות באנגלית, נייר עמדה בנושא: העסקת מורים זרים ככלי לתגבור הוראת האנגלית במערכת החינוך, 13 ביוני 2024.

¹⁵ שי צ'רפנוב, מנהל רשויות מקומיות וסמנכ"ל פיתוח, תלמ"א, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 15 ביולי 2024.
¹⁶ משרד החינוך, ראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, [הערכת התוכנית תלמ"א \(התוכנית הלאומית למצוינות באנגלית\) קיץ תשע"ו](#), יולי 2017, עמ' 8.

¹⁷ שם, שם.

¹⁸ שם, עמ' 13.

מורי התוכנית (כ-40 מורים בסך הכול) מלמדים כ-3,500 תלמידים ממערכת החינוך בכיתות א' עד יב'

מנת לאמוד את יעילות התוכנית;¹⁹ מבדיקתנו עלה כי השלב השלישי למחקר לא נערך.²⁰ חשוב לציין גם כי המחקר הוא משנת 2017 – מאז לא נערך מחקר הערכה לתוכנית, גם תלמי"א עצמה לא ערכה מחקר כזה, ולא נבחנו שינויים בהישגי המשתתפים בתוכנית – אם אכן חלו שינויים.²¹ עם זאת, בתשובת תלמי"א על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת צוין כך: "צוותי ההוראה בבתי הספר השונים ממלאים מספר משוברים במהלך השנה. במשוברים אלו ניתן לראות בבירור כי מנהלי ביה"ס ורכזי האנגלית רואים בהכנסת תוכנית זו לביה"ס יתרונות משמעותיים. התלמידים נחשפים למורה שלא מדבר עברית, מה שמכריח את הילדים להשתמש באנגלית שלהם, דבר שלא בהכרח קורה עם מורי אנגלית ישראלים. שיח באנגלית הוא האתגר המשמעותי בבית ספר, וניכר מהמשוברים שמורי האנגלית בתוכנית עוזרים בגישור הפער הזה".²²

3.2 מבט בין-לאומי משווה

כאמור במבוא, יש מדינות מפותחות המפעילות תוכניות להעסקת מורים זרים ככלי לתגבור הוראת האנגלית במערכות החינוך שלהן. להלן יוצג מבט משווה תמציתי על אודות תוכניות המופעלות בחמש מדינות נבחרות: יפן, דרום קוריאה, צרפת, ספרד ואוסטריה.

מהסקירה עולה כי תוכניות אלו מוגבלות בזמן ההעסקה של המורים המשתתפים בתוכנית (החוזים נמשכים בדרך כלל בין שנה לחמש שנים), בהיקף השעות שמלמדים המורים המשתתפים, בתנאי ההעסקה ובמעמד המשפטי במדינה המארחת ובמשתתפים נוספים. עוד עולה כי ברוב המדינות שנבחנו (אוסטריה, יפן, ספרד וצרפת), המשתתפים בתוכנית משמשים כעוזרי הוראה לצד מורה מקומי; לעומת זאת, בדרום קוריאה המשתתפים בתוכנית משמשים כמורים – אך הם לא נחשבים כ'מורים מן המניין', אלא כ'מורים אורחים לאנגלית' (GET – Guest English Teacher) או כ'מורי שפה אורחים' (GLT – Guest Language Teacher). כמו כן, על המורים המשתתפים בתוכניות להיות בעלי תואר ראשון, אם כי לאו דווקא בהוראה – והם זוכים למגוון הטבות כמו סיוע בדיוור (דרום קוריאה), החזרי טיסות (יפן), ביטוח רפואי (אוסטריה) ועוד.

יש לציין כי המדינות המוצגות בטבלה 1 נבחרו בשל זמינות המידע עליהן, אך הן אינן בהכרח מייצגות את תמונת המצב בכלל המדינות הרלוונטיות להשוואה לישראל. עם זאת, סקירתן מאפשרת לקבל דוגמאות לשיטות תגבור להוראת האנגלית, ולשאוף ליישמן במערכת החינוך בישראל באמצעות העסקת מורים זרים דוברי אנגלית שפת אם בכפוף למגבלות ולסייגים שצוינו

¹⁹ שם, עמ' 6.

²⁰ טל רז, לשעבר מנהלת אגף סקרים והערכת פרויקטים, הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, שיחת טלפון, 6 באוגוסט 2024.

²¹ שי צ'רפנוב, מנהל רשויות מקומיות וסמנכ"ל פיתוח, תלמי"א, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 15 ביולי 2024.

²² שם; בהקשר הזה נציין כי בתשובה המוזכרת לעיל מובאת דוגמה של בית ספר ספציפי (מבלי לציין את שמו), ולדברי תלמי"א, מאז שהחלה בו התוכנית (לפני כחמש שנים) אפשר לראות עלייה ניכרת בהגשת תלמידים לבגרות באנגלית ברמה של חמש יחידות לימוד.

מהסקירה עולה כי ברוב המדינות שנבחנו (אוסטריה, יפן, ספרד וצרפת), המשתתפים בתוכנית משמשים כעוזרי הוראה לצד מורה מקומי. לעומת זאת, בדרום קוריאה המשתתפים בתוכנית משמשים כמורים

לעיל. בטבלה 1 מוצגות המדינות והתוכניות שהן מפעילות להעסקת מורים זרים כשיטה לתגבור הוראת האנגלית.

המדינות והתוכניות שהן מפעילות

אוסטריה	שם התוכנית	אופן ההפעלה
דרום קוריאה ²³	EPIK – English Program in Korea	את תוכנית EPIK מפעיל מ-1995 המכון הלאומי לחינוך בין-לאומי (הפועל בכפוף למשרד החינוך, המדע והטכנולוגיה הדרום קוריאני) בדרום קוריאה. לתוכנית מגויסים דוברי אנגלית (ממדינות שבהן האנגלית היא השפה העיקרית) לעבוד <u>כמורים</u> לשפה האנגלית במערכת החינוך במדינה. בתוכנית מוצעים חוזים שנתיים, ומספקים בה מגוון הטבות (למשל סיוע בדיוור וביטוח רפואי), ועל המורים המשתתפים בתוכנית להיות בעלי תואר ראשון (אם כי לאו דווקא בהוראה).
אוסטריה ²⁴	USTA – US Teaching Assistantship Program	לתוכנית USTA, שמפעיל המשרד הפדרלי לחינוך, מדע ומחקר של ממשלת אוסטריה (באמצעות קרן Fulbright), מגויסים אזרחים אמריקאים בעלי השכלה אקדמית של שנתיים לפחות לשמש <u>כעוזרי הוראה</u> בלימוד השפה האנגלית בבתי ספר יסודיים במדינה. החוזים בתוכנית נמשכים בדרך כלל שנת לימודים אחת, ובמהלכה המשתתפים בתוכנית מקבלים קצבה חודשית וביטוח בריאות.
יפן ²⁵	JET – Japan Exchange (and Teaching Program	תוכנית JET מופעלת משנת 1987 מטעם משרד התקשורת, משרד החוץ ומשרד החינוך של יפן. לתוכנית מגויסים בין היתר משתתפים ממדינות דוברות אנגלית לעבודה <u>כעוזרי הוראה</u> בלימוד השפה האנגלית בבתי ספר ברחבי המדינה, לרוב לתקופת זמן הנעה בין שנה לחמש שנים. על המורים המשתתפים בתוכנית להיות בעלי תואר ראשון (אם כי לאו דווקא בהוראה), והם זוכים למגוון הטבות כגון החזרי הוצאות עבור טיסות וביטוח בריאות.
ספרד ²⁶	Auxiliares de Conversación	תוכנית <u>עוזרי השפה</u> בספרד מופעלת מטעם משרד החינוך וההכשרה המקצועית הספרדית. לתוכנית מגויסים דוברי אנגלית שפת אם (ממדינות שבהן

²³ EPIK – English Program in Korea, [About EPIK](#); EPIK – English Program in Korea, [EPIK – The Most Inclusive English Program in Korea](#). Accessed: July 7th 2024.

²⁴ Fulbright Austria, [US Teaching Assistantship Program](#), Accessed: July 7th 2024.

²⁵ [JET – Japan Exchange and Teaching Program](#), Accessed: July 7th 2024.

²⁶ [ConversaSain – Auxiliares de Conversación](#), Accessed: July 7th 2024.

האנגלית היא שפה ראשונה) כדי לסייע בלימוד השפה האנגלית בבתי ספר ציבוריים ברחבי המדינה. החוזים בתוכנית נמשכים בדרך כלל שנה אקדמית אחת, ובמהלכה מקבלים המשתתפים בתוכנית קצבה חודשית וביטוח בריאות. על המורים המשתתפים בתוכנית להיות בעלי תואר ראשון (לאו דווקא בהוראה).

לתוכנית TAPIF, המופעלת מטעם מחלקת התרבות של שגרירות צרפת בארצות הברית, מגויסים כ-1,300 סטודנטים ובוגרים אמריקאים בשנה לתקופה של כשבעה חודשים לעבוד 12 שעות בשבוע בבתי ספר ציבוריים בצרפת כעוזרי הוראה בלימוד השפה האנגלית. על המורים המשתתפים בתוכנית להיות בעלי תואר ראשון או לקראת סיום התואר (לאו דווקא בהוראה), והם זוכים למלגה חודשית.

TAPIF – Teach English in
France

²⁷ צרפת

²⁷ Cultural Services of the French Embassy in the United States, [TAPIF – Teach English in France](#), Accessed: July 7th 2024.